

Een dirigent heeft altijd gelijk. Hij staat recht voor het orkest met de partituur voor zijn neus, dus hij hoort het best of iets ongelijk is, vals, of niet helemaal zoals de componist het heeft bedoeld. Vroeger, zo ongeveer voor de opstandige jaren zestig, was dirigeren eenvoudig werk: de maat slaan, een beetje poetsen en kneden, een keer flink uitvallen tegen hardleerse koperblazers en de dag zat er weer op. Sommige dirigenten koesterden hun opvliedendheid als een soort handelsmerk. De grootste driftkop was Arturo Toscanini. Als Toscanini niet af en toe stampvoette, zijn stokje stuksloeg, of een partituur het orkest ingooide, dan nam hij de repetitie niet serieus. Aardig was hij niet, maar de muzikanten wisten ten minste waar zij aan toe waren. Als hij schreeuwde was hij boos, als hij zweeg was hij tevreden.

Gevaarlijk waren de dirigenten die grapjes maakten als ze ontevreden waren, of de orkestmusici voor gek zetten, het is maar net hoe je het bekijkt. Hierin was Thomas Beecham kampioen. Die zei bijvoorbeeld tegen een speler die teveel zijn eigen gang ging dat hij niet verwachtte dat hij altijd gelijk met de anderen was, maar of hij misschien zo goed zou willen zijn af en toe contact met hen te houden. Of hij sloeg af na een te luide inzet van de trombonisten en vroeg ze om de passage forte (luid) te spelen. Daarmee bedoelde hij dat ze zachter zouden inzetten, maar hij wist dat ze waarschijnlijk nog luider zouden blazen, want sommige trombonisten kennen hun eigen krachten nu eenmaal niet. Dat gebeurde inderdaad en Beecham vroeg nogmaals om forte. Vervolgens persten zij de longen uit hun lijf, Beecham sloeg weer af en legde eindelijk uit dat hij forte bedoelde en niet dubbelforte. Zonder pardon de baas spelen, of de arme eenling ten overstaan van een groep belachelijk maken, daar zijn mannen goed in. Daarom waren ze vroeger geknipt voor het dirigentenvak, maar bullebakken en pestkoppen worden tegenwoordig niet snel meer teruggevraagd. Het machtsspelletje moet nu subtieler gespeeld worden.

Een slimme dirigent is de baas zonder dat de muzikanten het al te duidelijk merken. Hij luistert en overlegt, geeft de musici de ruimte en laat ze in hun waarde, om dan uiteindelijk op onnavolgbare wijze toch zijn zin krijgen. Aan de andere kant doen orkestmusici alsof de dirigent dezelfde macht heeft als vroeger. Wanneer die iets onmogelijks vraagt, spreken ze hem niet tegen, maar knikken braaf en simuleren dat zij de aanwijzing in hun partijen schrijven. De volgende keer dat de passage gespeeld wordt, begrijpt de dirigent vanzelf dat het niet anders kan. Een verstandige dirigent komt er dan niet meer op terug.

Dirigeren en gedirigeerd worden is tegenwoordig een kwestie van wederzijdse conflictbeheersing. Om een orkest ertoe te bewegen om te

doen wat hij wil heeft de dirigent samenbindend vermogen, draagvlak en emotionele intelligentie nodig, zoals dat in managementtaal heet. Maar je kunt ook zeggen dat hij handelt als een vrouw die haar man allerlei klusjes laat opknappen en hem ondertussen in de waan laat dat hij een zelfstandig denkend wezen is.

Het is een raadsel waarom nog steeds zoveel mannen onder die omstandigheden willen dirigeren. Laat dat gehannes en gemanoeuvreeer toch aan vrouwen over, die kunnen dat veel beter. Zij zijn van nature geschikt voor het moderne dirigentenvak. Al eeuwen lang oefenen zij thuis om met zachte hand de baas te zijn en het toch gezellig te houden. Een partituur bestuderen en de maat slaan, dat leren ze er wel bij. Er zijn nu nog maar weinig vrouwelijke dirigenten, maar dat kan niet lang meer duren.

Martin Kaaij, VPRO-Gids